

БЕЛАРУСКАЯ
МОВА

ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ ДЛЯ ШКОЛЬНІКАЎ І СТУДЭНТАЎ

РЕПОЗИТОРИЙ БГЛУ

АСОБА ДЗЕЯСЛОВА, граматычная дзеяслоўная катэгорыя, якая перадае адносіны дзеяння і яго ўтваральніка (суб'екта) да моўцы. Такія адносіны абумоўліваюць 3 граматычныя значэнні асобы.

1-я асоба адзіночнага ліку паказвае, што суб'ектам дзеяння з'яўляецца сам моўца: *я разумею, я стараюся, я ведаю*. 1-я асоба множнага ліку абазначае дзеянне групы асоб, куды ўваходзіць і моўца: *мы помнім*. Пры пераносным ужыванні форма множнага ліку можа набываць значэнні: 1-й асобы адзіночнага ліку, калі моўца ў думках звяртаецца да сябе: *Паспрабуй ачунаць!*; 1-й асобы адзіночнага ліку ў ролі аўтарскага *мы*: *Звернемся да прыкладаў*; 2-й асобы адзіночнага ліку: *Як мы сябе пачуваем?*

2-я асоба адзіночнага ліку паказвае, што суб'ектам дзеяння з'яўляецца сумоўца: *ты ўсміхаешся, ты любуешся, ты радуешся*. 2-я асоба множнага ліку абазначае дзеянне групы асоб, калі звяртаюцца да аднаго чалавека або да ўсіх: *вы будзеце*. Форма множнага ліку пры ветлівым звароце можа набываць значэнне адзіночнага ліку: *Калі ласка, выканайце просьбу!*

3-я асоба адзіночнага ліку паказвае, што суб'ектам дзеяння з'яўляецца асоба ці прадмет, пра якія ідзе размова: *ён піша, яна паказвае, яно піша*. 3-я асоба множнага ліку абазначае дзеянне асоб ці прадметаў, пра якія ідзе размова: *яны цягнуць*. Пры пераносным ужыванні форма множнага ліку можа набываць значэнне 2-й асобы адзіночнага ліку: *Вечна сам не дадумаецца!*

Асабовыя формы могуць ужывацца: з абгульнена-асабовым значэннем: *Чым маем, тым*

прымаем (прыказка); *Не шукаючы не знойдзеш* (прыказка); *У лес дроў не возяць* (прыказка); з няпэўна-асабовым значэннем: *Шануй людзей, то і цябе пашануюць* (прыказка).

Асабовым дзеясловам супрацьпастаўлены безасабовыя.

Безасабовыя дзеясловы абазначаюць дзеянне, утворанае без дзейнай асобы ці прадмета: *Тут вее водарам сасны* (М. Калачынскі); *Яму нездаровіцца*. Безасабовыя дзеясловы ўжываюцца ва ўсіх часавых формах абвеснага ладу. Могуць мець формы ўмоўнага ладу (*цямнела б*) і інфінітыва (*пачало цямнець*). Безасабовыя дзеясловы абазначаюць з'явы прыроды: *вечарэе, пацяпле-ла*; псіхічныя перажыванні: *верыцца, марыцца*; магчымасць дзеяння: *пашчаслівілася, спатрэбілася*.

Безасабовыя дзеясловы бываюць незваротныя і зваротныя. Сярод незваротных вылучаюцца ўласна безасабовыя дзеясловы: *днее, світае*; асабовыя дзеясловы са значэннем безасабовых: *Утвар дыхнула водарам вясны* (Г. Бураўкін).

Безасабовыя зваротныя дзеясловы ўтвараюцца ад незваротных асабовых дзеясловаў 3-й асобы адзіночнага ліку далучэннем постфікса *-ся*: *спіцца, сядзіцца*: *Толькі на, падарожным, не спіцца* (П. Глебка); *Не сядзіцца у хаце хлопчыку малому* (Я. Колас). Т.Я. Старасценка.